

*Guardians of the Memory
Пазители на паметта*

УЧЕБНИЯТ МУЗЕЙ ВЪВ ВАРНА – МИНАЛО И НАСТОЯЩЕ

Лиляна Липчева

Учебен музей в Археологически музей – Варна

Резюме. Учебният музей е първият детски музей, открит през 1986 г. от варненски археолози. Той се намира на приземния етаж в Археологическия музей. Разполага с две зали и двор.

Посетителите (малки и големи) могат да видят:

- макети на наколно селище и на селищна могила, сечива от камък, кост и кремък от праисторическата епоха;
- картини и антично облекло, релефни плочи и фрагменти от статуи на древните елини и римляни;
- прабългарска юрта и славянска полуземлянка, въоръжение и болярски костюми.

В Учебния музей липсва традиционната дистанция между посетител и експонати. Музейно-образователната програма съчетава играта със знанието. Децата рисуват, правят глинени фигури, украсяват съдове, играят на археолози и така научават повече за хората и огъня, за глината и човека, за раждането на скулптурата, за първите монети.

Учебният музей е притегателен център за малки и големи, място за срещи и разговори, за творческа изява на ученици и учители.

Keywords: Varna Educational museum, archaeology, children

Когато през 1906 г. във Варна се създава Археологическото дружество, братя Шкорпил записват в устава му „...*да направи потребното за образуването на един бъдещ градски музей...*, да издирва, съхранява, изучава паметниците на миналото на Варненски окръг и съседните му страни, да буди интерес за тях в населението...“.

Така най-общо те формулират основните задачи на Варненския музей да комплектува, изучава и съхранява паметниците на нашето историческо минало и да развива активна просветна дейност.

Първите уредници на музея отдават голямо значение на просветата. Като учители, те добре разбират нейната огромна обществена полза. Първостроителите на музейното дело знаят, че невежеството обрича миналото на забвение и цялата им археологическа дейност е стимулирана не само от научни интереси, но и от съзнанието, че трябва да пробуди у българите родолюбиви чувства. Много от книгите на

Карел Шкорпил носят мотото „Познай себе си“. Варненският археологически музей винаги е следвал и развивал предназначението от братя Шкорпил.

През 1986 година в една от залите на приземния етаж в Археологическия музей (бившата Девическа гимназия) е създаден Учебният музей – първият детски музей в България. Сградата е емблематична за варненци. Тя се намира в центъра на Варна и е най-красивата и представителна сграда в града. Построена през периода 1892 – 1898 г. по проект на изтъкнатия български архитект Петко Момчилев.

Основатели на Учебния музей са варненските археолози и музейни уредници Димитър Димитров и Иван Иванов. Целта им е да направят достъпна и привлекателна за децата музейна експозиция, която да обогатява техните знания за миналото и да провокира по-голям интерес към историята и археологията.

„Чувам и забравям, виждам и zapomням, правя и разбирам“ – тази древна китайска поговорка добре илюстрира концепцията на създателите на музея. Затова те избират името Учебен музей.

Създадената от тях детска експозиция разглежда живота на хората през праисторическата епоха, бита на славяните и прабългарите. Показани са три типа жилища (праисторическо, славянска полуземлянка и прабългарска юрта), сечива от различни епохи, вертикален тъкачен стан, хромел, ръчно грънчарско колело.

В този музей липсва традиционната дистанция между посетител и експонати. Посетителите имат пряк достъп до тях. Всички предмети са копия на оригинални образци и могат да се ползват. Демонстрациите показват пред публиката постиженията на експерименталната археология.

Учебният музей принадлежи към групата на т.нар. детски музеи. В музеологията има различни опити за определение на детски музей. Според едни това е място, „където децата и юношите на възраст от 6 до 16 години могат да удовлетворят естествения си интерес към изкуството, историята и природните науки; могат да се занимават с практическа работа и сериозно да се учат чрез доставяща им удоволствие форма“. Те са напълно самостоятелни музеи, създадени да удовлетворяват интересите и потребностите на децата.

Според други – детски са почти всички музеи, които организират специализирани програми и мероприятия за децата или в тях има самостоятелни отдели, които служат за удовлетворяване на детските интереси и потребности по пътя на специални средства на експониране и учебно-възпитателни програми.

В първите години дейността на Учебния музей е съсредоточена основно в експозицията му. На групите посетители се предлага екскурзоводска беседа по две основни теми и демонстрации – работа с ръчно грънчарско колело, пробиване на отвор в кост или камък по древен метод, добиване на огън и др. Дейността се допълва и от публични проекции на документални филми на историческа и археологическа тематика.

През 90-те години на XX век под мотото „В музея можем да учим, като се забавляваме!“ се разработва нова музейно-образователна програма. Музейните занятия

се провеждат не само в Учебния музей, но и в залите на голямата експозиция на Археологическия музей. Те са съобразени с учебните програми в българското училище и с Държавно-образователните изисквания за учебно съдържание по предметите „Човекът и обществото“, история и изобразително изкуство.

Програмата включва музейни занятия за ученици от начална и основна степен на образователно ниво, т.е. от I до VII клас (7 – 14 години), на няколко нива, на различни теми, които са съобразени с възрастовите особености на посетителите. Провежда се в учебно време – от септември до юни включително. Програмата се реализира със собствено финансиране (от продажбата на билети-вход). Учителите си избират определено занятие и групово посещават музея.

Образователните програми съчетават играта с научената информация, демонстрациите – с различните дейности на децата. Музейните занятия включват конкретни задачи към децата – търсене на определени експонати и тяхното изследване, довършване на рисунка на предмет от експозицията и др. За някои от занятията са разработени и специални листове за самостоятелна работа с подходящи илюстрации и тестове. Децата рисуват, правят глинени фигури, украсяват съдове и играят на археолози. Така посетителите на музея получават знания за хората и огъня, глината и човека, раждането на скулптурата, монетите и нумизматиката, живота на славяните и прабългарите, за братята Херман и Карел Шкорпил – родоначалници на българската археологическа наука и основатели на варненското музейно дело, и т.н.

В първите години от създаването на Учебния музей връзките с варненските училища са много добри. Интересът е голям и Учебният музей е посещаван ежегодно от 5000 ученици.

В края на 90-те години на XX век финансирането на образователни проекти от национални и международни организации насочва варненските училища към музеите в търсене на партньори.

Учебният музей става партньор в редица проекти, между които българо-френско-гръцки проект „Европейската неолитна култура“ (1997), българо-испански проект „България и Испания – страни на древни цивилизации“ (1998/1999), „Дни на олимпизма“ (2004), „Да разкажем за Одесос“ (2006/2007) и други.

Участието в образователни проекти е ползотворно и за двете страни. Проектите внасят по-голямо разнообразие в темите и включените дейности с ученици.

По същото време във всички варненски музеи започват да намаляват организиранияте ученически посещения. Намаляват и в Учебния музей.

Музеят засилва рекламната дейност, организира семинари с директорите на училищата и с учителите от начален курс, за да представи образователните си дейности и възможностите за взаимодействие с училището. Въпреки тези усилия посетителите ученици намаляват.

Година	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Брой на учениците, посетили Учебния музей	4219	2135	1937	2697	1850	2582	1902	1884

Драстичното намаляване на ученическите посещения не се отразява на финансовите постъпления на Учебния музей. Той увеличава приходите си от организирането на музейни ваканционни програми и от участието си в образователни проекти.

Критерият „брой на посетителите“ е количествен показател и той не може да представи качеството на работа в един музей. И все пак той показва, че връзката между музея и неговата публика е нарушена. Защо е така? За тази цел се прави проучване сред варненските музейни специалисти и учители.

През 2008 г. са направени проучвания сред учителите от начален курс, преподавателите по история и по изобразително изкуство. Те включват анкети и интервюта.

Анкетирани са общо 140 учители. Почти всички анкетирани учители (94%) са категорични, че занятията в Учебния музей помагат в обучението по „Общество и личност“, по история и по изобразително изкуство.

Проект „Музей за малки и големи (2012 – 2013 г.)

**В РАБОТИЛНИЦАТА
НА ГРЪНЧАРЯ**
СЪБОТНО АТЕЛИЕ ЗА МАЛКИ И ГОЛЕМИ
24 януари - 28 февруари 2015 г.

ЗАНЯТИЯТА СЕ ПРОВЕЖДАТ В ЗАЛАТА НА УЧЕБНИЯ МУЗЕЙ СЛЕД ПРЕДВАРИТЕЛНО ЗАПИСВАНЕ * НАЧАЛО НА ЗАНЯТИЯТА - 10.30 ЧАСА *
ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ НА ЗАНЯТИЯТА - 120 МИНУТИ * ОРГАНИЗИРАНИ ГРУПИ - ОТ 10 ДО 26 УЧАСТНИЦИ *
ВХОД ЗА ВСЯКО ЗАНЯТИЕ (СПЕЦИАЛИЗИРАНА МУЗЕЙНО-ОБРАЗОВАТЕЛНА ПРОГРАМА И МАТЕРИАЛИ) - 10 ЛВ.

Лиляна Липчева - главен уредник на Учебния музей.

Учителите са пестеливи в своите препоръки към музея, но искат:
– по-голямо разнообразие от информационни средства – мултимедия, музикален фон и т.н.;

- да има по-добро осветление;
- да е по-топло;
- да има по-голямо разнообразие от експонати.

Направеното проучване и препоръките на учителите показват порасналите изисквания на посетителите към музеите.

Повече от 20 години Учебният музей е единствен в страната. Със съдействието на фондация „Америка за България“ през периода 2010 – 2011 г. са направени детски кътове в няколко български музея. В тях се прилагат съвременни методи на експониране и повече интерактивни занимания за децата. Появата им показва, че българската музейна общност все повече осъзнава нуждата от привличане на широката детска и юношеска аудитория в музейните зали.

В същото време Учебният музей във Варна е в тежко състояние. От откриването му през 1986 г. до 2011 г. не е правен основен ремонт на помещенията. Той е с морално остаряла експозиция, с лошо осветление, с неефективно използване на наличните помещения. Поради силно занемарения вид на двора, пропуканите стълби и нестабилните парапети години наред не се използват външните входове на Учебния музей. Трудният достъп налага само организирани групови посещения в Учебния музей. Индивидуалните посещения са отказвани.

Музеят има нужда от промяна. Така през 2012 г. започва изпълнението на ма-

щабен българо-американски проект „Музей за малки и големи“. Регионалният исторически музей – Варна, намира съмишленици и щедра финансова подкрепа в лицето на Американския научен център – София, и фондация „Америка за България“.

Те обединяват усилия, за да превърнат Учебния музей в цялостен комплекс, със съвременна интерактивна експозиция за деца и юноши, с ново осветление и климатизация на залите, с добре оборудвани сервизни помещения и напълно нов двор.

Ремонтът в помещенията и на двора е изпълнен с разбирането, че сградата е паметник на културата. В залата за занимания е запазена оригиналната настилка от красиви теракотни плочи. Реставрирани са всички входни врати. А новата врата, свързваща двете експозиционни пространства, естествено следва арковидните извивки на стената. Красивите сводести прозорци са подчертани от полупрозрачните щори с отпечатани върху тях изображения на експонати на Археологическия музей.

Новият експозиционен план развива идейната концепция на създателите на Учебния музей. В първата зала се представят битът и поминъкът на хората през праисторическата епоха и битът и поминъкът на славяните и прабългарите. Трите жилища възстановки, вертикалният тъкачен стан, хромелът, ръчното грънчарско колело са запазени. Извършва се само консервацията им. Новите панорамни рисунки и осветление придават реалистичност и дълбочина на пространството. А изработените и експонирани копия на българско средновековно въоръжение (рефлексен лък и щит), на прабългарско знаме (конска опашка) онагледяват добре старата тема „Животът на прабългарите и славяните“.

По-голяма промяна има в залата за занимания. Интериорното оформление съчетава експонирането на археологически паметници с място за работа на децата посетители. В залата има дървени маси и пейки, чиято форма напомня стила на римските мебели. Три големи рисувани пана показват ежедневието на децата през Античността, а няколко манекена представят облекло от различни исторически епохи.

В тази зала се провежда музейното занятие „Децата в римския Одесос“. През погледа на децата занятието ги запознава с живота на обикновените хора през римската епоха, как са се отнасяли към децата в семейството, как са се обличали, какви са били любимите игри и играчки; как са учили и т.н. Изработени са детски туники, малки тоги, восъчни плочи (таблети) и стила. Децата могат да се обличат с римските туники, да пишат на восъчните дъсчици, да играят римски игри с орехи и ашици.

В залата за занимания е монтирана сензорна интерактивна маса Microsoft Surface. Използването на интерактивна маса е рядкост в България. Присъствието ѝ в музейна среда дава възможност да се реализират разнообразни интерактивни игри, свързани с музейно-образователните програми. Microsoft Surface позволява

посетителите да се групират около масата. Те виждат заедно виртуалното съдържание и могат непринудено да разговарят помежду си. В хода на образователната игра те са ангажирани и мотивирани да научат повече.

Интерактивните системи, работейки с малки групи, засилват взаимодействието между членовете на групата. Те разчупват наситеното с история експозиционно пространство, придавайки му духа на XXI век.

Дворът на Учебния музей е превърнат в експозиция на открито и в място за интерактивни занимания. Тук се провежда музейно-образователната програма „Археологията – история под земята“. Тя има за цел да запознае децата със задачите на археологията като помощна историческа научна дисциплина; с нейните методи за изследване и начини за определяне на времето.

В двора са направени два пясъчника – тип „археологически разкопки“. Децата търсят заровени фрагменти от керамика, части от кремък, антични монети. Те определят намерените предмети по вид, описват и скицират в дневниците си.

Пясъчниците са покрити с подвижни капаци, които не само ги предпазват от дъжд, но и придават колорит на двора. Върху тях са отпечатани изображения на антични мозайки, експонирани във Варненския археологически музей и в Музея на мозайките в Девня. Мозайките чудесно хармонизират с каменната облицовка на стените и с изложените в двора макети на римска строителна техника.

В двора на Учебния музей, под стълбището, е монтирано пано, рисунка на тракийска зидана гробница от IV в. пр. Хр. Рисунката възвръща спомена за братя Шкорпил. По време на строителството на Девическата гимназия те разкопават могилата Ешил-тепе и откриват гробницата.

Проектът „Музей за малки и големи“ изпълни целите си. Учебният музей днес е напълно обновен, с интересна експозиция, с уютна зала за занимания, с разнообразна музейно-образователна програма. Той стана привлекателно място за срещи и разговори, за творческа изява на ученици и студенти.

VARNA EDUCATIONAL MUSEUM – PAST AND PRESENT

Abstract. Varna Educational museum was found in 1986 by archaeologists and museum curators. This is the first Bulgarian museum for children that has its own exposition and a hall for educational purposes. It aims to provoke greater interest towards history and archaeology by creating a non-traditional, attractive and at the same time accessible expositional area, where visitors (small and grown-up) can enjoy direct contact with museum exhibits.

✉ **Mrs. Lilyana Lipcheva**
Educational Museum
Varna Archaeological Museum
41, Maria Louisa Blvd.
9000 Varna, Bulgaria
E-mail: edumuseum@mail.bg